

Nutriëntenmaatwerk in de polder

Deelrapport 2a: Veenweidegebied

Regionaal Bestuurlijk Overleg Rijn-West
Projectgroep KRW nutriënten veenweiden

Nutriëntenmaatwerk in de polder

Eindadvies nutriënten Rijn-West

Deelrapport 2a KRW nutriënten veenweiden

november 2012
Projectgroep KRW nutriënten veenweiden

Inhoudsopgave

1. Hoe hebben we gewerkt en waarom?	4
2. Welke maatregelen zijn relevant en kansrijk?	4
3. Welke instrumenten stellen we voor om in te zetten?	6
4. Welke acties stellen wij voor om op korte termijn te nemen? (stappenplan)	9
Bijlage 1: Nadere toelichting op aanpak maatregelen	10
Bijlage 2: Deelnemers projectgroep en werksessies	17
Bijlage 3: Factsheets van maatregelen	in apart document

1. Hoe hebben we gewerkt en waarom?

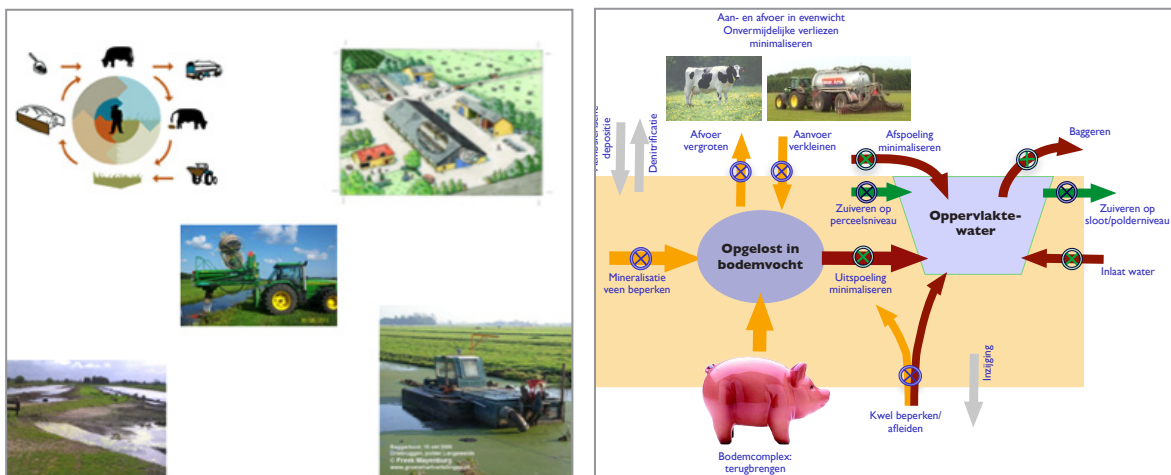
De projectgroep KRW nutriënten veenweide heeft in 2012 een 20-tal type maatregelen in beeld gebracht die relevant zijn voor de verbetering van de waterkwaliteit (qua nutriënten). Aanleiding vormen de eerste generatie KRW plannen (2010-2015) waarin het teveel aan nutriënten in het grond- en oppervlaktewater is geconstateerd. De projectgroep bouwt voor de veenweidegebieden in het deelstroomgebied Rijn-West voort op de aanbevelingen van de eerdere werkgroep Nutriënten (2010) en het projectplan Nutriënten dat in 2010 door het Regionaal Bestuur Overleg Rijn-West (RBO) in overleg met LTO Noord is vastgesteld.

De projectgroep heeft, in diverse werksessies, samengewerkt met onderzoekers, melkveehouders, beleidsmakers en beheerders. Resultaten zijn opgenomen in factsheets met daarin type maatregel, waar deze al worden toegepast, wat beoogde milieueffecten zijn en hoe het staat met uitvoerbaarheid, kosteneffectiviteit en haalbaarheid. Op basis van deze informatie is door de projectgroep Nutriënten veenweiden een deelrapport voorbereid dat samen met deelrapporten voor droogmakerijen/diepe polders en bollengebieden samen in één advies aan het RBO wordt voorgelegd. Het is de bedoeling dat het advies en de factsheets input vormen voor de uitwerking van de 2e fase KRW plannen die in 2015 moeten zijn vastgesteld en waarbij de waterschappen in 2013 het initiatief nemen tot het uitwerken van doelen en maatregelen in zogeheten 'gebiedsprocessen KRW'.

In dit advies worden eerst de relevante typen maatregelen toegelicht en welke bestaande maatregelen niet en welke nu juist wel binnen KRW verband om een extra inspanning van betrokkenen vragen. Vervolgens is een opsomming opgenomen van de verschillende instrumenten die voor de hand liggen om in te gaan zetten. Het advies sluit af met een stappenplan.

Gedetailleerde informatie over de voorgestelde aanpak is na te lezen in bijlage 1 en bijlage 2 bevat de namen van de personen die in 2012 hebben meegewerkt. Factsheets van de beschouwde maatregelen zijn opgenomen in een apart document.

2. Welke maatregelen zijn relevant en kansrijk?

Relevante type maatregelen hebben betrekking op het totale systeem van veehouderijbedrijf (dieren, gewassen, erf en perceel) tot sloot en polder (zie bovenstaande figuur links). En gaat dus alle partijen aan: zowel het bedrijfsleven (agrariërs, LTO en adviesorganisaties), overheden (waterschappen, provincies, Rijk en gemeenten) als onderzoeksinstituten. Bijna alle maatregelen zijn wel eens ergens beproefd, zij het in de meeste gevallen (nog) niet op grote schaal en niet altijd gericht op het verbeteren van de waterkwaliteit. Gekeken is of desbetreffende bestaande maatregel een relatie heeft met de (ecologische) waterkwaliteit van grond- en oppervlaktewater, anders is het namelijk niet direct relevant voor de KRW. Het gaat om brongerichte, effectgerichte en end-of-the-pipe maatregelen, waarbij dikwijls een samenspel van maatregelen tot een vermindering van de milieubelasting van grond- en oppervlaktewater moet leiden. Bij de indeling van het twintigtal type

maatregelen is aangesloten bij de belangrijkste aangrijpingspunten op het systeem van bedrijf tot polder (zie voorgaande figuur rechts).

Alle maatregelen kunnen op gebiedsniveau relevant zijn. Voor sommige maatregelen geldt dat er geen extra inspanning hoeft te worden gepleegd vanuit de bestaande samenwerking bij de KRW nutriëntenproblematiek (loopt sowieso wel en/of betrokken partijen hebben er maar beperkte invloed op). In onderstaande tabel staat per maatregel in hoeverre wij nu inschatten of een extra aandacht en inzet is benodigd vanuit het oogpunt van verbeteren van waterkwaliteit/KRW. Deze lijst is opgesteld met de kennis van nu. Als zich in de nabije toekomst andere relevante ideeën zich aandienen verdient het aanbeveling deze op dat moment met alle betrokken partijen te delen en te beoordelen.

Tabel 1. Maatregelen veenweiden

Maatregel	Extra aandacht/ inzet nodig?	Waarom?
Kringlooplandbouw	Ja	Kansrijk en effectief; extra stimulering van toepassing en monitoring waterkwal. nodig; verankeren in GLB/POP3
Duurzaam graslandbeheer	Ja, beperkt	Beperkt want vooral bodemdalingsmaatregel
Mais: niet scheuren grasland	Nee	Is/wordt geregeld in meest kwetsbare gebieden (RO)
Minder mineralen in veevoer	Nee	Beperkte mogelijkheden; er lopen al pilots (zoals Koeien en Kansen)
Vergroten mestopslag	Ja	Effectief; ondersteuning nodig bij meer dan wettelijk en inzet innovatieve technieken
Mestscheiding	Ja, beperkt	Meenemen in mestbeleid en POP3
Erfafspoeling verminderen	Ja, beperkt	Toepasbaarheid veenweide en kosten-effectiviteit beperkt; maatwerk nodig
Precisiebemesting	Ja	Kansrijk en effectief; stimulering nodig van opschaling en toepassing bemestingsystemen; verankeren in GLB/POP3
Onderwaterdrainage	Ja	Maatregel wordt al beproefd en gestimuleerd; maar meer aandacht voor monitoring waterkwaliteit nodig
Aanleg bufferstroken/mestvrije zones/baggervrije zone	Nee	Wachten op uitkomsten WUR studie 'Effectiviteit bufferstroken'
Afplaggen P rijke toplaag	Nee	Is onderdeel van natuurprojecten
Natuurlijk beheer/agrarisch graslandbeheer	Nee	Meeliften met agrarisch natuurbeheer
Duurzaam bodembeheer/ verbeteren bodemstructuur	Ja	Effectief; onderdeel van Kringlooplandbouw; verankeren in GLB/POP3
Biomassateelt	Ja, beperkt	Lopend haalbaarheidsonderzoek rietteelt VIC ea; kansen voor opschaling benutten
Baggeren en slootschonen	Ja	Kansrijk en effectief; blijven optimaliseren, toepassen en stimuleren (diensten)
NVO's/zuiverende slootssystemen/helofyten	Ja	Actief stimuleren van samenwerking vereist; insteek is breder dan alleen waterkwaliteit; functiecombi's zoeken

Maatregel	Extra aandacht/ inzet nodig?	Waarom?
P vastleggen in sloten/N verwijderen	Nee	Kan worden opgepakt in klein comité; experimenteel van karakter
Sturen op inlaat gebiedsvreemd water	Ja, beperkt	Waterkwaliteit nog niet altijd integraal onderdeel watergebiedsplannen/ peilbesluiten/ watersysteemstudies
Aanpassen streefpeilen/variatie in peilen/optimalisatie inlaatregime	Ja, beperkt	Waterkwaliteit nog niet altijd integraal onderdeel watergebiedsplannen/ peilbesluiten/ watersysteemstudies
Aanpassen waterhuishouding/ peilregime bij functiewijziging	Nee	Onderdeel van natuurontwikkelingsplannen

3. Welke instrumenten stellen we voor om in te zetten?

Voor de aanpak van nutriëntenmaatregelen en de communicatie daarover zijn diverse instrumenten in te zetten, vaak in onderling samenspel. In onderstaande tabel is per maatregel (met een extra benodigde inzet) in beeld gebracht welk instrument primair ingezet kan worden (en welke secundair) en wie daar wanneer het beste de eerste stap voor kan zetten. De letters A t.m. E verwijzen naar de verschillende instrumenten zoals die in het overall eindadvies Nutriënten aan het RBO worden gehanteerd en na de tabel worden toegelicht. Per maatregel is een trekker geduid uit het samenwerkingsverband van KRW. Onderstaande tabel geeft een kort overzicht. Een uitgebreide rapportage met beschrijving per type instrument en de bijbehorende 'factsheets', met detailinformatie over effectiviteit, toepassing en haalbaarheid, is opgenomen in een apart document.

Tabel 2. Inzet van primaire en secundaire instrumenten per maatregel veenweiden

Maatregel	Wat?		Wie?	Wanneer?
<i>Naam maatregel</i>	<i>Primair instrument</i>	<i>Secundaire instrumenten</i>	<i>Actoren / beoogde trekkers (t)</i>	<i>Planning</i>
1. Kringlooplandbouw (sterke relatie met 8 en 13)	A.	B. D. E.	LTO (t) en waterschappen zijn actief betrokken bij initiatieven zuivelketen/ adviseurs en agenderen/ onderzoeken waterkwaliteit (oa door VIC). RBO/LTO/Veelzijdig Boerenland (t) bepleiten bij Rijk verankering in GLB/POP3	Direct
2. Duurzaam graslandbeheer	A.	E.	Provincies (t) stimuleer waterschappen, LTO, agrariërs, VIC en adviseurs tot praktijknetwerken	Direct
5. Vergroten mestopslag	B.	D.	RBO/LTO (t) werken aan grotere opslagcap. en beperking uitrijperiode en stimulering bovenwettelijke opslag via GLB/POP3	2013-

Maatregel	Wat?		Wie?	Wanneer?
Naam maatregel	Primair instrument	Secundaire instrumenten	Actoren / beoogde trekkers (t)	Planning
6. Mestscheiding	D.	B.	RBO/LTO (t) bepleiten mestscheiding in mestbeleid gericht op betere benutting bodem; stimulering via GLB/POP3	
7. Erfafspoeling verminderen	A.	B. E.	Waterschappen (t) en gemeenten zetten in op voorlichting en innovatie met agrariërs en bedrijfsadviseurs	Direct
8. Precisiebemesting (sterke relatie met 1 en 13)	A.	B. E.	LTO (t) en waterschappen/provincies organiseren praktijknetwerken/demonstraties en agenderen/onderzoeken waterkwaliteit (oa door VIC). RBO/LTO/Veelzijdig Boerenland (t) bepleit bij Rijk verankering in GLB/POP3	
9. Onderwaterdrainage	E.	B.	Provincies (t) en waterschappen werken monitoring en verdere toepassing met agrariërs en VIC uit	Direct
13. Duurzaam bodembeheer (sterke relatie met 1 en 8)	A	B. E.	Provincies (t) stimuleren regionale pilots. Zie verder ook 1. Kringlooplandbouw	2013-
14. Biomassateelt	E.		VIC (t?), waterschap, provincie, agrariërs schalen bestaand onderzoek rietteelt op	2013-
15. Baggeren en slootschonen	C.	A. B.	Waterschappen (t), ANV's, agrariërs kwaliteitsbaggeren/ inzet diensten	Direct
16. NVO's en helofyten	C.	B.E.	Provincies (t) zetten met ANV's, waterschappen, agrariërs in op samenwerking, benutten middelen en nader onderzoek (helofyten)	Direct
18. Sturen op inlaat	C.	E.	Waterschappen (t) in overleg met LTO en provincies bij opstellen watergebiedsstudie/-plannen	2013-
19. Aanpassen peilen/variatie	C.	E.	Waterschappen (t) in overleg met LTO en provincies bij opstellen (fictief) peilbesluit/watergebiedsplan	

A Kennisuitwisseling, -overdracht en voorlichting

Binnen deze categorie gaat het om in het in bestaande netwerken delen van kennis en ervaringen, het maken van afspraken over kennisoverdracht en voorlichting met agrarische sector (LTO, ANV's, NAJK) en het, op projectniveau, inzetten van zogenaamde erfbetreders (bedrijfsadviseurs, loonwerkers, voorlichters en handel).

De waterbeheerders hanteren dit advies bij het uitwerken van maatregelen in de gebiedsprocessen (2013) ten behoeve van de 2e fase KRW plannen. Hierbij zullen de waterbeheerders in veel gevallen aansluiten bij bestaande plan- en gebiedsprocessen. De waterschappen zullen dan, in overleg met agrariërs, provincie en LTO, de kansrijke relevante nutriëntenmaatregelen op het schaalniveau van waterlichamen/polders verder uitwerken en beoordelen welke precies zinvol zijn om aangepakt te kunnen worden. Daarbij betrekken de waterbeheerders de dan beschikbare watersysteemstudies (met water- en stoffenbalansen) om indien mogelijk een inschatting te kunnen maken van het effect van maatregelen in desbetreffend gebied.

Door LTO wordt momenteel een Deltaplan Agrarisch Waterbeheer voorbereid, waarin een gebiedsgerichte werkwijze in het veenweidegebied wordt voorgesteld gekoppeld aan de gebiedsprocessen KRW. Dit biedt ook kansen voor een gecoördineerde kennisuitwisseling.

Geadviseerd wordt om de factsheets te verwerken in één openbare 'toolbox' met maatregelen en daarbij af te stemmen met de Veenwijzer (in ontwikkeling) voor de meer bedrijfsgerichte informatie en met 'Kennis moet stromen' van het Innovatienetwerk KRW voor de meer onderzoeksmatige onderwerpen. Deze toolbox kan door waterbeheerders, bedrijfsadviseurs en agrariërs worden gebruikt bij het opzetten van projecten. Ook verdient het aanbeveling af te (blijven) stemmen met de bedrijfsmaatregelen die in het kader van het Bestuurlijk Overleg Open Teelt (BOOT) worden besproken.

Random maatregelen, zoals kringlooplandbouw en precisiebemesting, zijn bestaande netwerken actief. Uitdaging voor waterbeheerders om daar bij betrokken te raken en te blijven. Provincies en gemeenten nemen de leiding daar waar deze nog niet echt structureel zijn, bijv. bij duurzaam graslandbeheer resp. erfafspoeling.

B Financiële instrumenten

Hier gaat het om het stimuleren van maatregelen die (nog) niet rendabel zijn en een zetje nodig hebben om van de grond te komen. Bij de inzet van financiële instrumenten moet optimaal gebruik worden gemaakt van regelingen als SNL, POP-gelden uit pijler 2 van het GLB, Nota Ruimtemiddelen en indien mogelijk ook bevordering van maatregelen via pijler 1 van het GLB.

RBO, LTO en Veelzijdig Boerenland worden gevraagd om gezamenlijk een lobby op te zetten naar het Rijk om te bereiken dat kansrijke en zinvolle nutriëntenmaatregelen (zoals kringlooplandbouw, precisiebemesting, vergroten mestopslag, mestscheiding en verminderen erfafspoeling) kunnen worden gefinancierd met middelen uit GLB en POP3.

C Inrichting en beheer watersysteem

Waterbeheerders en agrariërs/agrarische natuurverenigingen kunnen met inrichting en beheer van het watersysteem in positieve zin invloed uitoefenen op nutriëntenstromen. Bijvoorbeeld door het peil- en waterbeheer meer dan nu te richten op het managen van nutriëntenstromen en door met inrichtings-, zuiverings- en baggermaatregelen te voorkomen dat nutriënten in het watersysteem terecht komen, resp. daar uit worden verwijderd.

Het is zinvol dat provincies, agrarische natuurverenigingen, agrariërs en waterbeheerders nadere afspraken maken over samenwerking en optimalisatie van bestaande maatregelen zoals NVO's, natuurvriendelijk baggeren en slootschonen, ook vanuit het oogpunt van nutriënten. Door middel van uitbesteding van werken of als dienst als onderdeel van een groenblauwe diensten pilot. Agrarische natuurverenigingen kunnen met koepelorganisatie Veelzijdig Boerenland ook voor 'blauwe' diensten een goede intermediaire rol blijven vervullen tussen waterbeheerder en agrariër.

Waterschappen werken aan het optimaliseren van de waterhuishouding uit oogpunt van waterkwaliteit door gericht te sturen op inlaat van gebiedsvreemd water en het verkennen van de mogelijkheid tot aanpassingen in het peilbeheer (zonder daarbij onnodige schade aan grondgebruiksfuncties te veroorzaken). Dit komt aan de orde in watersysteemstudies (met water- en stoffenbalansen) en de voorbereiding van watergebiedsplannen/peilbesluiten. Het idee is dat waterschappen, in overleg met betrokkenen, een fictief peilbesluit gaan opstellen met waterkwaliteit/KRW (mede) als vertrekpunt.

Verder worden de waterschappen uitgedaagd tot het geven van het goede voorbeeld bij het natuurvriendelijk schonen en baggeren van watergangen.

D Herziening mestbeleid

Geadviseerd wordt dat het RBO en LTO gezamenlijk bij het Rijk gaan pleiten voor het opnemen van een beperking voor onbewerkte dierlijke mest buiten het groeiseizoen, een vergroting van de wettelijke opslagcapaciteit voor mest en mestscheiding dat niet alleen is gericht op aanpak van mestoverschotten maar ook voor een betere benutting in de bodem.

E Pilots en onderzoek

Voor veel maatregelen is (op onderdelen) onderzoek nodig of is het zaak om eerst op te schalen naar de praktijk. Diverse onderzoeksvragen worden al in pilots en onderzoeksprojecten beproefd. De agrarische sector en de overheden zijn daar actief mee bezig. Soms is een extra impuls zinvol om nog effectiever voor de waterkwaliteit/KRW te kunnen zijn. Door af te stemmen met het Delta-plan Agrarisch Waterbeheer (DAW) van LTO Nederland kan de samenwerking nog meer inhoud krijgen. Geadviseerd wordt dat LTO de maatregelen op het snijvlak van duurzame bedrijfsvoering en (kleinschalig) water beheer meeneemt in haar plannen. Gedacht kan worden aan onderwaterdrainage, kringlooplandbouw/duurzaam bodembeheer, groenblauwe diensten en advisering richting Rijk betreffende GLB en POP3.

4. Welke acties stellen wij voor om op korte termijn te nemen? (stappenplan)

- Bespreken eindadvies (incl. bijdrage veenweiden) in RAO 13 november
- Bespreken eindadvies (incl. bijdrage veenweiden) met Klankbordgroep 22 november
- Voorleggen eindadvies (incl. bijdrage veenweiden) aan RBO 28 november, voor te bereiden met de ambassadeurs (coördinatie Leo Joosten)
- Uitwerken toolbox i.s.m. Veenwijzer en 'Kenniss moet stromen'
- Uitwerken en opstarten praktijkrijpe maatregelen/projecten
- Advies aan waterschappen hoe maatregelen mee te nemen in gebiedsprocessen (inhoud/proces)
- Communicatie met partijen en agrariërs
- Doorzetten projectgroep om voortgang te monitoren en bij te sturen

Bijlage 1: Nadere toelichting op aanpak maatregelen

A. Kennisuitwisseling, -overdracht en voorlichting

Maatregelen die zijn gericht op het optimaliseren van de bedrijfsvoering van zowel melkveehouders als waterbeheerders lenen zich goed voor het uitwisselen en overdracht van kennis en ervaring. Een lobby naar het Rijk (van RBO, LTO en Veelzijdig Boerenland samen) voor verankering van duurzame bedrijfsmaatregelen door agrariërs in GLB/POP3, is een belangrijk ondersteunende actie (zie B). Hierna wordt een aantal maatregelen langsgelopen waarbij het nummer verwijst naar tabel 1 en bijbehorende factsheet.

Kringlooplandbouw (1) en Duurzaam bodembeheer (13)

De zuivelketen is met voorloperbedrijven actief in de ontwikkeling van een kringloopcertificaat en het pleiten voor verankering van deze maatregel in het GLB en mestbeleid. De zuivelindustrie is actief in het verkennen van de marktmogelijkheden van kringloopmelk. Waterbeheerders kunnen met deze ontwikkeling meeliften door mee te draaien in bestaande regionale projecten. Op deze manier kunnen de waterschappen de boeren motiveren de kringloopwijzer en certificering af te gaan stemmen op de oppervlaktewaterkwaliteit. En is het voor waterschappen gemakkelijker het toekomstig kringloopcertificaat (mogelijk ook in de vorm van een duurzaamheidscertificaat) te accepteren in planvorming, handhaving en wellicht ook financiële ondersteuning.

Advies: zorg er voor dat waterkwaliteitsaspecten zoveel mogelijk worden geborgd in de ontwikkeling van de kringlooplandbouw door als waterschappen actief te participeren in pilots. Voorbeelden hiervan zijn de projecten Duurzaam Bodembeheer in Utrecht-West en in Midden-Delfland en de 'Studiegroep Graslandgebruik' die in 2013 in de Krimpenerwaard van start gaat.

Duurzaam graslandbeheer (2)

Deze maatregel is vooral gericht op het vertragen van bodemdaling door agrariërs te stimuleren minder grasland te scheuren voor maisteelt dan wel graslandvernieuwing.

Advies: Op initiatief van de provincies (coördinatie van aanpak bodemdaling) zetten partijen (waaronder, LTO, agrariërs, VIC, waterschappen en provincies) een praktijknetwerk op rondom dit thema. Aansprekend project voor boeren is voorlichting en demonstratie over doorzaaien van grasland.

Erfafspoeling (7)

Gemeenten en waterschappen zijn ieder voor hun deel bevoegd gezag in kader van de milieu- en waterwetgeving en ruimtelijke ordening. Het stimuleren van maatregelen voor het voorkomen en verminderen van erfafspoeling kan tijdens het traject van de omgevingsvergunning worden meegenomen. Het is zaak dat waterschappen de gemeenten op dit terrein voorlichten en om medewerking vragen.

Advies: zet in op voorlichting en samenwerking met vergunningverlening (milieu, RO en water) en handhaving bij gemeenten en waterschappen.

Precisiebemesting (8)

Melkveehouders voeren projecten rondom precisiebemesting uit. Bijvoorbeeld door praktijknetwerken en demonstratieprojecten te organiseren. Mogelijkheden zijn het gebruik van sleepslang, mestscheiding, graslandteelt zonder kunstmest. Ook het opstellen van bemestingsplannen is een optie. Advies: LTO Noord stimuleert i.s.m. met het VIC, waterschappen en provincies praktijknetwerken en demonstratieprojecten rondom precisiebemesting.

Natuurvriendelijk schonen en baggeren (15)

Zowel waterschappen zelf (goede voorbeeld geven!) als agrariërs en loonwerkers kunnen werken aan natuurbewuster schonen en baggeren (bijv. met de baggerpomp). Er zijn al diverse pilots gecoördineerd uitgevoerd door ANV's in samenwerking met de waterbeheerders. Het verdient aanbeveling kennis en ervaringen op structurele wijze te delen en daarbij zowel de beheerder als agrariër en loonwerker te betrekken. Ook kunnen synergievoordelen worden benut, bijv. het samen met

de boeren bekijken of en hoe slootmaaisel kan worden gebruikt voor bijvoorbeeld compostering (zie ook KRW pilot Praktische bedrijfsinnovaties in de landbouw via www.kennismoetstromen.nl of www.clm.nl).

Advies: zet praktische netwerken van agrariërs en waterbeheerders op voor beheer en onderhoud.

Rol erfbetreders

Adviseurs van veevoerbedrijven, agrarische bedrijfsadviseurs en accountants hebben een grote invloed op de bedrijfsbeslissingen van agrariërs. Er valt winst te halen voor de waterkwaliteit als de veevoeradviseurs kunnen worden uitgedaagd meer aandacht voor milieuaspecten te besteden in hun advisering over het mineralenmanagement (in lijn met de kringloopgedachte). Optimaal voeren en bemesten is niet altijd in het voordeel van de veevoerindustrie. Echter, een duurzame relatie met de klant wel. Met name LTO Noord kan deze partijen bereiken.

Advies: LTO Noord zoekt actief veevoeradviseurs op over waterkwaliteit en mineralenmanagement.

B. Financiële instrumenten

Het welslagen van een aantal vooral bedrijfsgerichte maatregelen hangt mede af van de inzet van financiële instrumenten. Het gaat dan vooral over de mogelijkheden die het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) kan bieden voor de financiering van duurzame maatregelen door de landbouw. Ook kan het gaan om stimuleringsmiddelen op regionale schaal.

Financiering via GLB (pijler 1 en 2) en POP3

Pijler 1 van het GLB kan een basis bieden voor financiering van agrarisch natuurbeheer in het veenweidegebied (bijvoorbeeld opbrengstderving van bufferzones, natuurvriendelijke oevers en bloemrijkgrasland). Nederland onderhandelt momenteel met de Europese Commissie over een ruimere en meer collectieve invulling van de vergroening van de inkomenssteun (bijv. met kringloopcertificaat). Daarbovenop kunnen waterbeheerders en provincies afspraken maken over inrichting en aanvullend beheer (pijler 2 GLB) met ondersteuning van Europese middelen uit POP3.

Advies aan RBO om samen met LTO bij het Rijk te pleiten voor:

Ruimte voor een gesprek over groenblauwe diensten gekoppeld aan de standpuntbepaling van Nederland betreffende het GLB.

Het opnemen van effectieve en haalbare maatregelen in het POP3:

Stimuleren kringlooplandbouw en precisie bemesting door middel van opleiding, voorlichting, praktijknetwerken en demonstraties.

Vergroting mestopslag.

Mestscheiding.

Verminderen erfafspoeling.

De volgende maatregelen in aanmerking te laten komen voor vergroeningsgelden:

Kringlooplandbouw.

Basis groenblauwe diensten.

Onderwaterdrainage.

Het binnen POP3 middelen vrij maken voor aanvullende beheer- en inrichtingsmaatregelen voor groenblauwe diensten. Het RBO zal zich inzetten de benodigde cofinanciering beschikbaar te stellen.

Het binnen POP3 middelen beschikbaar te stellen voor innovaties in de landbouw die mede een effect hebben kunnen op waterkwaliteit, bijvoorbeeld voor rietteelt, mestbewerking, duurzame melkveestallen en mestvergistings.

Ook in het mestbeleid een basis te leggen voor elementen uit kringlooplandbouw, mestscheiding en de vervanging van kunstmest door producten uit bewerkte mest (zie D.).

Het ontwikkelen van een nieuw bemestingsstelsel, dat geschikt is voor de veenweiden en dat tegemoet komt aan de wensen van agrariër, bodem en milieu.

Vergroten mestopslag (5)

Een mestopslagcapaciteit van 8-9 maanden is wenselijk in verband met het optimaal kunnen bemesten van het land. Een dergelijke opslag biedt ook de mogelijkheid om vuilwaterstromen op het erf naar toe te leiden. Een opslagcapaciteit van 7 maanden wordt naar verwachting wettelijk verplicht in het nieuwe mestbeleid. Bovenwettelijke capaciteit kan worden gestimuleerd met behulp van subsidies (al dan niet in kader van GLB/POP3) of door goede voorlichting waarin wordt aangetoond dat een grote mestopslag zich terugverdient in een betere N en P benutting op het bedrijf.

Verminderen erfafspoeling (7)

Zeker in het veenweiden zijn aanpassingen aan gebouwen en erf kostbaar. Verkend kan worden of het waterschap maatregelen kan en wil stimuleren, daar waar het gaat om bovenwettelijke maatregelen (inclusief maatregelen met een overgangstermijn).

Onderwaterdrainage (9)

Momenteel worden drie grootschalige proeven voorbereid in Krimpenerwaard, Zegveld Noord en Gouwe-Wiericke. De verwachting is dat deze proeven zullen bijdragen aan een meer grootschalige toepassing van onderwaterdrainage. Om dit verder van de grond te krijgen is nog wel stimulering door de overheden nodig. De techniek zal verbeteren en de kosten van aanleg en onderhoud zullen wellicht dalen. Afhankelijk van de bijdrage van onderwaterdrainage aan diverse waterdoelen kunnen waterschappen in de toekomst bijdragen aan deze investering. De behoefte van agrariërs om drains aan te leggen zal ook sterk worden beïnvloed door de discussie rondom ammoniak en de resultaten wat betreft draagkracht en opbrengst van het gras.

Natuurvriendelijk schonen en baggeren (15)

Baggeren en natuurvriendelijk schonen zijn als maatregel (niet voor alle situaties optimaal) al opgenomen in de SNL en de Catalogus Groenblauwe Diensten. Financiering als groenblauwe dienst is kansrijk als de maatregelen verder gaan dan de reguliere activiteiten op basis van de keur of goede landbouwpraktijk (bovenwettelijk). Bijvoorbeeld bij (extra) kwaliteitsbaggeren zoals in Groot Wilnis Vinkeveen is uitgevoerd.

C. Inrichting en beheer watersysteem

Waterbeheerders, agrariërs, ANV's en provincies kunnen samen meer dan nu bereiken met natuurvriendelijke inrichting- en beheersmaatregelen. Door mee te liften en mede ingang zetten van initiatieven vanuit water- en natuurbeheer en optimalisatie van het watersysteem binnen de grenzen van het grondgebruik.

NVO's (16) en natuurvriendelijk schonen en baggeren (15)

Stimulering van natuurvriendelijke oevers vindt meestal plaats omwille van meerdere doelen (verbeteren van ecologische omstandigheden, meer open water, natuur en landschap), niet primair om het verminderen van de nutriëntenbelasting. Er lopen verschillende pilots, bijvoorbeeld 'Met maatwerk naar natuurlijk water' in Rijnland. In zeer waterrijke gebieden met smalle percelen en brede sloten kunnen NVO's ook water inwaarts met een beschoeiing ervoor worden aangelegd. In dat geval gaat de NVO niet ten koste van de grasproductie en is het draagvlak onder de boeren groter. Aanbeveling is dat provincies, waterschappen en ANV's/Veelzijdig Boerenland nog in 2012 gaan samenwerken op dit terrein. Dat leidt tot gezamenlijke ambities, samenvoeging van middelen en instrumenten en wellicht op termijn tot één loket voor de ondernemer. Samen optrekken is ook van belang bij de discussie tussen IPO en Rijk over de toekomst van het agrarisch natuurbeheer.

Waterschappen kunnen meer aandacht geven aan natuurvriendelijk schonen en baggeren. Bijvoorbeeld door zelf het goede voorbeeld te geven (aandachtspunt: aannemers), door het delen van goede voorbeelden van melkveehouders en het bewust inzetten van bepaalde technieken zoals ecoreiniger, mozaïek beheer en baggerpomp. Ook kunnen boeren worden ingeschakeld bij het onderhoud van oevers en waterkeringen wat de relatie tussen waterschap en landbouw zeker ten goede komt.

Als het waterschap ook aandacht heeft voor de aan het beheer van oevers gerelateerde aspecten dan vergemakkelijkt dat de uitvoering door agrariërs. Gedacht kan worden aan verruiming van mogelijkheden in de keur, de rol van de loonwerker en het aspect veedrenking (te voorkomen door het afrasteren van oevers en het plaatsen van mobiele drinkbakken).

Baggeren voor betere waterkwaliteit kan ook betekenen dat er dieper wordt gebaggerd dan de keur voorschrijft. Hier is de keur dus eerder een beperkende factor voor een betere waterkwaliteit. Er liggen kansen voor handhaving en/of stimulering.

Agrariërs geven aan dat zij een aantal inrichtings- en beheerwerkzaamheden kosteneffectiever kunnen uitvoeren dan loonwerkers of aannemers in opdracht van het waterschap. Met als argumenten: lagere aanbestedingskosten, lagere bestekkosten, werk met werk maken en lagere tarieven. Hoogheemraadschap Delfland doet hier momenteel ervaring mee op. AGV heeft met het project 'Boeren als waterbeheerders' ook ervaringen opgedaan.

Waterhuishoudkundige maatregelen zoals Sturen op inlaat (18) en Aanpassen peilen/variatie (19) De waterbeheerders beschikken met het instrumentarium voor waterbeheer al over een belangrijke potentiële maatregel om de uitspoeling van nutriënten te verminderen. Het huidige beheer, dat is ingesteld op grondgebruikfuncties zoals wonen en landbouw, leidt tot mineralisatie van het veen en daarmee het vrijkomen van fosfaat. Het veenwater bevat hoge concentraties die uitspoelen naar het oppervlaktewater.

De mogelijkheden voor optimalisatie van inlaat en peilbeheer ten behoeve van waterkwaliteit zijn beperkt want deze moeten worden gevonden zonder onnodige schade aan grondgebruik te veroorzaken (tenzij partijen gezamenlijk kiezen voor functiewijziging). Het huidige instrumentarium voor peilbesluiten en methodieken zoals GGOR is ingericht op functies en minder op kwaliteiten. Het verdient aanbeveling om bij optimalisatie voor waterkwaliteit/KRW te kijken naar welke mogelijkheden dit bestaande instrumentarium nog biedt. De vraag is dan of in hoeverre dit generieke instrumentarium van de waterschappen voor waterkwaliteit kan worden benut. Het advies aan partijen is om daartoe een procespilot te starten. Bijvoorbeeld in de vorm van een fictief peilbesluit door een waterschap in samenwerking met provincie en LTO Noord.

D. Herziening mestbeleid

Het mestbeleid kan ook een basis leggen voor elementen uit kringlooplandbouw, mestscheiding en de vervanging van kunstmest door producten uit bewerkte mest. Hierbij moet ook aandacht zijn voor een nader te bepalen manier van afzet van bewerkte mest in de akkerbouw. Het gebiedsgericht aanscherpen van aanwendingsnormen wordt niet wenselijk geacht. Hiervoor is niet alleen geen draagvlak, maar bovenal kan vooral door een betere benutting van de nutriënten in de bodem een betere waterkwaliteit worden nagestreefd.

Advies: RBO en LTO pleiten gezamenlijk voor het opnemen van beperkingen voor onbewerkte dierlijke mest buiten het groeiseizoen, een grotere opslagcapaciteit voor mest en mestscheiding voor een betere benutting van de bodem.

E. Pilots en onderzoek

Het merendeel aan relevante veenweidemaatregelen kent onderzoeksvragen. Die hebben betrekking op de afbakening en aanpak van projecten en op specifieke vragen over waterkwaliteit/KRW aspecten. Het merendeel van deze vragen wordt momenteel in diverse pilots en onderzoeksprojecten beproefd. De agrarische sector en de overheden zijn daar actief mee bezig. Hierna worden de voor de nutriëntenproblematiek in het veenweidegebied zinvolle pilots en onderzoeken toegelicht waarbij is aangegeven welke extra impuls (door de sector en/of de waterbeheerder) zinvol is om nog effectiever voor de waterkwaliteit/KRW te kunnen zijn.

Kringlooplandbouw (1)

Onderzoeksvraag: welk effect heeft verbetering van het nutriëntenmanagement op de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater? Inzet is om het effect van nutriëntenmanagement te kunnen kwantificeren ten opzichte van andere bronnen. En ook: hoe kan het kringloopcertificaat of de kringloopwijzer gebruikt worden door de waterschappen?

Aanpak: waterschappen betrekken bij lopende en nieuwe projecten rondom kringlooplandbouw en duurzaam bodembeheer. Waterschappen krijgen hierdoor beter begrip voor deze maatregelen waardoor ze in staat zijn de kringloopgegevens van melkveehouders te interpreteren. Melkveehouders leren op hun beurt welke bedrijfsgegevens in de kringloopwijzer moeten worden opgenomen. Zodoende kunnen gegevens uit de landbouw over P-overschot en P-benutting worden gekoppeld aan nutriëntenmodellen van het waterschap. Uiteindelijk kunnen daardoor de waterschappen mogelijk eisen worden geformuleerd richting de bedrijven.

Erfafspoeling (7)

Onderzoeksvragen:

Is de opvang van vervuild erfwater in een afgedamde sloot een zinvolle maatregel in het veenweidegebied?

Kan dit worden gecombineerd met de aanleg van hoogwaterscheidingen in het landelijk gebied?

Kan dit ook de huidige behoefte aan doorspoelen van polders verminderen?

Beschrijving: In het veenweidegebied zijn de kosten voor een schoon erf hoger dan elders in Nederland. Dit heeft te maken met de bodemgesteldheid. Grotere mestopslag, erfverharding, aanleg van pijpen en afvoeren kosten relatief veel in de veenweiden en gaan als gevolg van verzakking ook eerder kapot. In het veenweidegebied wordt vaak een hoogwaterscheiding aangelegd tussen de lintbebouwing en het agrarisch achterland. Het idee is om deze scheiding een stuk achter het boerenerf te leggen en de afgedamde sloot als opvang van erfwater te laten dienen. Deze opvangsloot mag niet in contact staan met de omgeving en moet regelmatig leeggepompt worden. Dat biedt voordelen, daar de melkveehouder vaak gebruik maakt van een sleepslang om de mest te verpompen naar het land. Hiervoor is water nodig dat in veel gevallen al uit sloten wordt gepompt. De maatregel mag uiteraard niet leiden tot een slordig onderhoud van het erf. Deze eenvoudige innovatie kan ook een oplossing zijn voor bepaalde polders waar de huidige erfafspoeling noodzaakt tot doorspoelen van polders in de zomer met gebiedsvreemd water (bijvoorbeeld polder de Ronde Hoep)

Aanpak: waterschappen starten met een aantal melkveehouders een experiment bij voorkeur daar waar momenteel wordt geïnvesteerd in hoogwaterscheiding. Deelnemers en handhavers gaan na of maatregel uitvoerbaar (o.a. dimensie van sloot, aantal keren leegpompen, piekbelasting) en handhaafbaar is.

Precisiebemesting (8)

Onderzoeksvraag: is er een nieuwe aanwendingsmethode voor dierlijke mest in het veenweidegebied te bedenken, die gunstig is voor bodemvruchtbaarheid en terugdringen van ammoniakemissie?

Beschrijving: In de veenweiden wordt vooral gewerkt met de sleepvoet bij de aanwending van dierlijke mest. Deze is beter voor de bodem dan een injector, maar is minder effectief voor de emissie van ammoniak. De landbouw wil graag een ander systeem om te kunnen bijdragen aan het verminderen van de belasting van kwetsbare Natura 2000 gebieden. Een beter systeem kan ook bijdragen aan het verminderen van oppervlakkige afspoeling en een betere benutting in de bodem.

Advies: waterschappen, provincies en LTO Noord geven het VIC opdracht een nieuw bemestingsysteem te ontwikkelen met voordelen voor agrariër en milieu.

Onderwaterdrainage (9)

Onderzoekopdracht: zorg voor een integrale monitoring (incl. waterkwaliteit) bij grootschalige proeven in Zuid Holland en Utrecht. In het najaar van 2012 gaat naar alle waarschijnlijkheid een subsidieregeling van kracht voor de realisatie van ca. 900 ha onderwaterdrainage in drie veenweidegebieden: Krimpenerwaard, Zegveld Noord en Gouwe-Wiericke. Waterschappen bereiden momenteel de monitoring van deze pilots voor.

Effecten van onderwaterdrainage op de waterkwaliteit worden vooralsnog als neutraal tot (licht) positief ingeschat. De provincies (voorgesteld als overall trekker) en waterschappen moeten er voor zorgen dat monitoring integraal plaatsvindt, met dus zowel relevante landbouwkundige, ecologische als waterkwaliteitsaspecten. Aanpak: provincies, VIC en waterschappen werken samen aan monitoring, met expliciete aandacht voor P en N in grond- en oppervlaktewater.

Baggeren en slootschonen (15)

Onderzoeksvraag: hoe optimaliseer je beheer en onderhoud van agrarische sloten ten behoeve van waterkwaliteit (ecologie en/of nutriënten)?

Beschrijving: geen gebied is hetzelfde. De wijze van slootschonen en baggeren, al of niet in combinatie met natuurvriendelijke oevers is dan ook overal anders. De indruk bestaat dat met bewust slootschonen het baggeren kan worden beperkt. In de praktijk is veel kennis aanwezig over beheer en onderhoud en de mogelijke effecten op de ecologie. Een mogelijke procespilot zou er op gericht kunnen zijn om:

Wat is de praktijkkennis over een optimaal beheer?

Hoe vertaalt het waterschap dit in haar instrumentarium?

Wat is nodig om dit optimale beheer gebiedsbreed uit te laten voeren door agrariërs en aanneemers?

Aanpak: twee (of meer) waterschappen voeren een dergelijke pilot uit in samenwerking met een agrarische natuurvereniging.

Natuurvriendelijke oevers (16)

Onderzoeksvragen:

Wat zijn de mogelijkheden voor functiecombinaties?

Hoe koppelen partijen groenblauwe diensten aan mogelijkheden van agrarisch natuurbeheer, SNL, GLB en POP3?

Beschrijving: een sloot inclusief oever kan voor meerdere doelen worden ingericht, onderhouden en beheerd. Waterschappen zijn vooral geïnteresseerd in meer open en schoon water, provincies kijken naar bijzondere plantensoorten en vogels en de agrariër kijkt ook nog eens naar veedrenking en opbrengst. Momenteel komen deze verschillende benaderingen nog nauwelijks bij elkaar, niet wat betreft doelen noch wat betreft middelen en instrumenten. Ook spreekt men niet altijd dezelfde taal.

Als KRW-maatregelen willen slagen en de boer als waterbeheerder een serieuze kans wil maken dan moeten de partijen in op gebiedsniveau nagaan waar de gezamenlijke doelen liggen en deze vertalen in een samenhangend en werkbaar pakket van diensten, middelen en instrumenten. Hierdoor kunnen de waterbeheerders ook optimaal inspelen op de kansen van GLB en POP3.

Aanpak: waterschappen en provincies nemen in een aantal gebieden het initiatief tot een praktisch gebiedsproces voor NVO's. Mogelijkheden zijn Waterland (al een GLB pilot), Lopikerwaard en Bodegraven Noord.

Biomassa teelt (14):

Boeren in het veenweidegebied gebruiken al riet, bijvoorbeeld als strooisel in de box. Elders in Nederland wordt geëxperimenteerd met rietteelt in sloten ten behoeve van waterzuivering. Waterschap HDSR, het VIC en de provincie Utrecht doen momenteel een haalbaarheidsonderzoek naar rietteelt voor biomassa, waarbij ook gekeken wordt naar waterzuivering en –berging. In 2012 willen deze partijen een praktijkpilot starten. Via het VIC kunnen eventueel ook andere waterschappen deelnemen aan het project.

Zuiverende slootssystemen (riet, helofyten, eendenkroos verwijderen, ijzer toevoegen, etc.) (16 en 17)

Onderzoeksvraag: welke maatregelen zijn nu echt zinvol en effectief in het veenweidegebied?

Beschrijving: er zijn diverse zuiverende technieken bekend en denkbaar die echter nooit in samenhang zijn beproefd in het slootstelsel van de veenweiden. In het veenweidegebied zouden meerdere maatregelen getest kunnen worden die expliciet gericht zijn op de zuivering van N en P.

Sturen op inlaat (18) en aanpassen peilen/variatie (19)

Onderzoeksvraag: (hoe) kan waterkwaliteit en KRW integraal onderdeel zijn van bestaande instrumenten van het waterschap zoals (GGOR, watergebiedsplan/peilbesluit)?

Op dit moment is waterkwaliteit nog vaak niet een expliciet onderdeel van deze instrumenten waardoor kansen (hoe gering misschien ook) voor het verbeteren van de waterkwaliteit, binnen de kaders van het grondgebruik, blijven liggen.

Aanpak: door middel van het nemen van een fictief peilbesluit gaan één of meer waterschappen in overleg met LTO en provincie na hoe waterkwaliteit een grotere rol in de besluitvorming over watergebiedsplannen/peilbesluiten kan spelen.

Bijlage 2: Deelnemers projectgroep en werksessies

Deelnemers Projectgroep Nutriënten KRW veenweiden 2012

Jos Geenen	Provincie Utrecht
Erik Jansen	Provincie Utrecht
Frank Lenssinck	Veenweide Innovatie Centrum
Freek van Leeuwen	Veelzijdig Boerenland
Henk Bouman	Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
Maarten Ouboter	Hoogheemraadschap AGV/Waternet
Peter van Arkel	LTO Noord
Ronald Bakkum	Hoogheemraadschap Delfland
Ria van Rossum	Provincie Utrecht
Bas Spanjers	Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden
Theo Cuijpers	Hoogheemraadschap Schieland en de Krimpenerwaard
Ton van der Putten	Waterschap Rivierenland
Rienk Schaafsma	Waaloord (eindredactie)

Deelnemers werksessies Nutriënten KRW veenweiden 2012

Leden Projectgroep aangevuld met:

Barend Meerkerk	PPP agro advies
Wim Dijkman	CLM
Melvin Stolwijk	Melkveehouder
Anton de Wit	Melkveehouder
Marinus de Vries	Melkveehouder
Gerard ter Heerdt	Hoogheemraadschap AGV/Waternet
Aafke Krol	Hoogheemraadschap Rijnland
Marco Arts	Aequator
Hans Mankor	Provincie Utrecht
Nicolaas van Everdingen	Watermaatwerk
Dirk Johan Feenstra	Broos Water

Bijlage 3: Factsheets van maatregelen

Apart document

